

ANTICS SEGELLS DELS ARQUEBISBES DE TARRAGONA

I. DELS SEGELLS EPISCOPALS EN GENERAL

Abans del segle XI els bisbes, generalment, segellaven els documents amb llurs anells, en els quals era gravat son nom o monograma, o bé hi era encastada una pedra entallada o camafeu, de procedència molt sovint grega o romana.

En aquell segle XI, principalment — per tal com no en manquen exemples anteriors — els bisbes començaren a fer ús del segell pròpiament dit, el qual consistia en una matriu gravada en argent, bronze, ferre o altres metalls consemblants. Amb tot, els segells episcopals que es conserven d'aquella època, són raríssims; en els Arxius Nacionals de París, entre una sèrie de més de set cents segells episcopals, potser no arribin a mitja dotzena els qui hi pertanyen.

La representació primitiva en els segells dels bisbes consistia en la de llur imatge, de bust o de mig cos. Així la veiem representada en els segells d'Enric I (a. 959) i d'Egbert (a. 978), arquebisbes de Trèveris (1); de Gibely (a. 1112) i de Miquel de Mouries (a. 1203), arquebisbes d'Arles (2); d'Alain, bisbe de Rennes (a. 1153) (3) i d'Arnau, bisbe de Lisieux (a. 1170) (4); hi ha un exemple, però, del segle XI, i és el de l'arquebisbe de Sens, Ricard (a. 1067) (5), en el qual segell ve representat de cos enter i assegut. Mes, aquest exemple — diu Douët d'Arcq — no desfà ço que havem consignat, que la representació més antiga és la de bust, perquè, ¿qui podrà assegurar que en els segells dels antecessors d'aquest bisbe Ricard, en la diòcesi de Sens, les empremtes dels quals desconeixem, no fos la representació de bust la qui més s'usés?

És un senyal característic dels més antics segells episcopals, que la testa del prelat porta el cap descobert. Això s'observa fins a la segona

(1) GUILLEM D'EWALD. *Die Siegel der Erzbischöfe von Trier (956-1795)*. Bonn, 1910. lám. I.

(2) BLANCARD. *Iconographie des Sceaux et Bulles des Archives Départementales des Bouches-du-Rhône*. Marsella, 1860, p. 122 i 123.

(3) Arx. Nacional de París, n. 6828 de l'Inventari de Douët d'Arcq.

(4) Arx. Nacional de París, n. 6657 de l'Inventari de Douët d'Arcq.

(5) Arx. Nacional de París, n. 6381 de l'Inventari de Douët d'Arcq.

meitat del segle XII, en la qual època apareix la mitra, essent un dels primers de la sèrie de segells episcopals dels Arxius Nacionals de París, en portar-la, el d'Alvis, bisbe d'Arràs (a. 1143) (6). La mitra, en aparèixer en els segells, té una forma original, per tal com les dues puntes no corresponen al frontal i occipuci de la testa, sinó que estan posades sobre els parietals, donant-li semblança del capell que usaven els sacerdots de l'antiga llei d'Israel. Així es veu, entre altres, en els segells de Ranier, bisbe de Marsella (a. 1184-1214) (7); Hermann I, bisbe de Constança (a. 1139-1165) (8); Guillem de Champagne, arquebisbe de Sens (a. 1169-1177) (9); Arnau, bisbe de Liesieux (a. 1170); Pere Lombard, bisbe de París (a. 1159) (9); Rotron, arquebisbe de Rouen (a. 1175) (9) i Guillem i Acard, bisbes d'Avranches (9).

En la tomba del bisbe Guillem Jordà — mort en 1186 — existent en el claustre de la catedral d'Elna, el prelat porta també la mitra col·locada en aquesta forma. Aquest costum, però, durà poc temps, per tal com, en començar el segle XIII, ja apareixen en la forma actual, i sols per excepció se'n troben algunes en la primitiva, com, per exemple, en el segell de Guillem, bisbe de Mende (a. 1214) (10).

La representació de la imatge del bisbe assegut, que havem vist aparèixer per primera vegada en 1067, és substituïda, ja en el segle XIII, per la del prelat dret, sostenint el bàcul amb la mà esquerra, i tenint la dreta alçada i en actitud de beneir; mes torna a reaparèixer en el segle XIV, principalment en els segells dels arquebisbes. Un dels darrers qui representa el prelat assegut, és el de Guifret, bisbe de Meaux (a. 1209) (11), i un dels primers en reaparèixer és el de Pere de Saboia, arquebisbe de Lió (a. 1312) (12). En els segells dels bisbes de Constança, dels segles XII, XIII i XIV, és permanent la representació del prelat assegut. El mateix havem observat en els dels arquebisbes de Trèveris.

En ple segle XIV, i fins al començ del XV, és quan els segells episcopals mostren tota la severitat, bon gust i riquesa d'ornamentació de l'art gòtic, puix comunament representen veritables altars o templets, amb profusió de detalls arquitectònics, en els quals apareixen les imatges dels sants patrons o titulars del bisbat, i en sa part inferior, ço és, al peu de l'altar i en una fornicula es representa el prelat agenollat i en actitud de pregar; a dreta i esquerra acostuma tenir-hi el seu escut nobiliari.

(6) Arx. Nacional de París, n. 6458 de l'Inventari de Douët d'Arcq.

(7) ALBANÉS. *Armorial et Sigillographie des Evêques de Marseille*. Marsella, 1884, p. 50.

(8) VON WEECH. *Siegel Urkunden aus dem Grossherzoglich Badischen general Landesarchiv zu Karlsruhe*. Frankfurt, 1883.

(9) G. DEMAY. *Le costume au moyen-âge d'après les sceaux*. Paris, 1880, p. 267 i següents.

(10) Arx. Nacional de París, n. 6713 de l'Inventari de Douët d'Arcq.

(11) Arx. Nacional de París, n. 6700 de l'Inventari de Douët d'Arcq.

(12) Arx. Nacional de París, n. 6321 de l'Inventari de Douët d'Arcq.

Entrat ja el segle xv i en els successius, desapareix la forma ogival del segell i és substituïda per l'ovalada o rodona; desapareixen, també, aquells templets i emblemes que donaven als segells un caràcter verament religiós, i ocupa son lloc un escut, el qual, si a la primeria fou heràldic i familiar o de llinatge i dintre de les proporcions degudes, després esdevingué convencional o de caprici, i amb formes ridícules i del més extremat barroquisme.

Usaren, també, els bisbes en l'Edat mitjana, un contrasegell, el qual generalment estampaven en el revers del segell, com per a donar-li major autenticitat. El d'Huc d'Amiens, arquebisbe de Rouen, en 1145, és considerat com un dels més antics. Eren els contrasegells, per regla general, de forma rodona i de petit mòdul, i representaven la imatge d'algun sant i de vegades la del mateix bisbe, amb llegendes o inscripcions com les següents: *Agnus Dei, miserere mei.* — *Ave Maria gratia plena.* — *Bonum est confiteri Domino.* — *Signum Dei vivi.* — *Deus in adjutorium meum intende.* — *Deum timeo nec non.* — *Fugite partes adversae.* — *Mater Dei memento mei.* — *Mater Dei miserere mei.*

Els segells episcopals de Catalunya presenten grans analogies comparats amb els dels bisbes de les altres nacions llatines i altres d'Europa. És molt possible que també els nostres prelats, en llur origen, haguessen usat anells signatoris. Com a curiositat, car no sabem si es tracta d'aquests anells, fa-rem esment de ço que disposa el bisbe d'Urgell, Eriball, en son testament atorgat a 22 d'octubre de 1040, referint-se a diversos *annuli* que posseïa i dels quals fa llegat; diu així: *Annulum quidem qui fuit comitis Ermengaudi, iussit dare episcopo, suo successori, ut remuneret orationi... eius, vel comitis Ermengaudi; annulus autem qui fuit Arnalli Mironis, iussit dare Olive sedis Ausonensis; annulum namque cum petra alba, qui fuit comitis Ermengaudi, dimissit episcopo Gerunde, — annulus — habens petram rubeam, episcopo Barchinonensi; annulus insuper in quo est caput hominis signatum, episcopo Ripacurcensi* (13). Ramon de Mulnells — germà del bisbe de Tortosa, Ponç de Mulnells — diu en son testament atorgat a 3 dels idus de juliol de 1188: *Dimitto B. de Villademuls, Terrachonensi Archiepiscopo unum anulum aureum* (14).

D'aquests anells sigillars o signatoris dels bisbes de Catalunya, són rares les empremtes que fins avui en coneixem. La més notable la veïèrem al Museu Arqueològic diocesà de Vich. Prové d'un entallat que representa un bust romà, molt perfecte, col·locat dintre d'un cercle ovalat que mida 20 × 15 mil·límetres (LÀM. I, n.º I). La empremta és feta en la cara que tapava el pot o *ampulla* de vidre que contenia una bosseta de relíquies. La empremta número 2 de la mateixa làmina és la del segell que segella la dita bosseta. Mida

(13) P. VILLANUEVA. *Viage literario a las iglesias de España*, X, 330.

(14) Arxiu del Capítol de la Seu de Tortosa.

12 X 7 mm. Segons mossèn Gudiol (15), referint-se als altars romànics: "Les relíquies, en aquests altars, acostumen anar col·locades en el pilar o suport, dintre d'una cavitat oberta en la pedra, o deixada artificialment en construir-lo, tapant-se amb una lloseta en la qual també a voltes inscrivien el seu nom els qui assistien a la consagració, tirant-s'hi al damunt una quantitat de morter que ho tanqués tot, i surmontant-ho per l'ara. Així havem tingut ocasió de notar altars en els quals el reliquier estava col·locat uns quaranta centímetres més avall de la superfície de l'ara. Les relíquies anaven contingudes dintre d'una bosseta de lli o seda, en mig de trossos d'encens, i ficades dintre una capseta, o petit pot de vidre o fusta, bellament policromada, tapant el tot amb un pergami o emplast de cera, quan la capsa no podia cloure's amb un tap emmetxat. En la cera alguna vegada s'hi veuen restes del segell o anell sigillar que portava el consagrant de l'altar, havent vist com també se segellava la bosseta que contenia les relíquies. A l'interior del reliquier o *lipsanoteca* s'hi deixava a voltes un pergami en el qual es feia constar la pertinença de les relíquies, en mig d'un formulari especial."

Per nota, publica mossèn Gudiol el text del pergami trobat a Sant Pere de Casserres, d'on procedeixen les empremtes que havem descrit.

El propi mossèn Gudiol, en un article publicat en *La Veu de Montserrat* (16), descriu el vas o pot que conté les dites empremtes, amb els següents termes: "Fiola C de vidre groguenc verdós, en forma de pera. Es presenta adornat d'uns motius de relleu que vénen de llur camper a donar uns losanges o grans d'ordi amb un punt al mig. Li falta el coll, portant en la part superior una obertura irregular que va emplastada d'una cera o betum en que hi apareixen quatre vegades les improntes ovals de l'anell que portaria el prelat consagrant de l'altar en què fou trobada. Aquesta marca dona a entendre que es faria aprofitant una antiga cornalina, o pedra entallada, romana, en què apareixeria un hermós cap d'home sense barba."

Les empremtes núms. 3, 4 i 5 procedeixen d'un entallat que representa un bust en un oval que mida 17 X 13 mm. (?)

Segons mossèn Serra i Vilaró, aquest entallat pertanyia a l'anell sigillar del bisbe d'Urgell, Eriball (17) (segle XI). "Al costat de la vila d'Oliana — diu mossèn Serra — hi ha a l'esquerra el Castell d'Oliana. D'aquest roman abandonada l'església que, com a sufragània d'Oliana, no fa gaires anys encara era al servei del culte... Recentment, els capellans de la vila, per curiositat, desferen l'altar, que era una llosa sostinguda per una pilastra, i, entre els dos, en un forat obert al pilar, trobaren la *lipsanoteca*, acompa-

(15) GUDIOL *Nacions d'Arqueologia Sagrada*. Vich, 1902, p. 271.

(16) *La Veu de Montserrat*. Any XXIV, Vich, 25 oct. de 1901, n.º 10, p. 378.

(17) SERRA I VILARÓ. *Una ara romana i la impròpia sigillar del bisbe Eriball* (*La Veu de Catalunya*, del 10 de desembre de 1917).

nyada de l'acta de consagració. Una i altra col·locaren en un quadro, en qual fons posaren un sobrecalze brodat i, junt, se conserva en la rectoria d'Oliana."

Allí el veiérem en el mes de juliol de 1925, havent-ne tret — mercès a l'amabilitat del senyor rector, el qual ens ho permeté — les empremtes o fac-símils que reproduïm amb els esmentats núms. 3, 4 i 5.

"La *lipsanoteca* — diu mossèn Serra — consisteix en un coll d'ampolla de vidre verd, amb un tap de cera a cada extrem. A l'un cap, el que havia constituït el fort de l'ampolla, hi ha cinc impromptes sigillars, quatre als costats i una al tap, representant un cap d'home, en el qual s'albira de seguida una gemma entallada per les civilitzacions clàssiques, ço que en palesa quant amarien els poderosos de l'Edat Mitjana les belleses la perfecció de les quals llurs artistes no sabien assolir."

"Aquest entallat romà seria de l'anell que en son testament el bisbe Eriball llegà al de Ribagorça, amb aquestes paraules: "*Annulus insuper in quo est capud hominis signatum, (jussit dare) episcopo Ripacurcensi.*"

També ens parla en aqueix article mossèn Serra, que en la lipsanoteca d'un altar del destruït temple romànic de Clariana hom trobà "la imprompta d'un altre segell bisbal en la qual és representat un altre bust humà. Es conserva en el Museu Arqueològic Diocesà de Solsona."

Aquesta empremta ja no existeix per tal com en la nostra visita al dit Museu, efectuada en els esmentats mes i any, sols poguérem veure uns fragments de cera i greda dels quals ja havia desaparegut dita empremta i ni tan solament traces del bust hi restaven.

L'empremta núm. 5 es troba en el tap o sigui en la part superior del coll de l'ampolla que conté les relíquies d'Oliana. És també un entallat d'un bust romà i sembla diferent de les quatre empremtes fetes en dit coll, o sigui les dels núms. 3 i 4.

Els segells episcopals, pròpiament dits, no els trobem a Catalunya fins a darrers del segle XII, essent els més antics que fins avui coneixem un fragment que pot atribuir-se al de Pere de Redorta, bisbe de Vich — anys 1146 a 1185 — i un altre, el qual creiem versemblant que correspongui al bisbe de Tortosa Ponç de Mulnells, també del segle XII.

Fora d'aquests dos únics exemplars, i encara dubtosos, no coneixem cap més segell episcopal de Catalunya que pugui atribuir-se a aquell segle.

Els documents i diplomes dels nostres prelats, en els segles X, XI i XII, apareixen sotascrits per ells i altres eclesiàstics, amb firmes autògrafes, no trobant-s'hi segells, ni senyal o rastre d'haver-los contingut, per tal com les firmes i sotscipcions dels atorgants i testimonis i la del notari qui autoritzava el document, ja bastaven per autenticar-lo. En canvi, en altres nacions, com Alemanya p. e., els diplomes i actes emanats dels emperadors, prínceps, prelats i altres dignataris no contenien les firmes dels atorgants fins al se-

gle xv, i sols a mitjans del xiv s'hi comença a trobar la intervenció del notari juntament amb la presència del segell. Això explica com en aquella nació, ja des del segle x, trobem el segell episcopal en els documents, per tal com aquest esdevenia element principalíssim i quasi únic, per a controlar llur autenticitat, ensem que entre nosaltres la presència de les firmes autògrafes dels prelats i testimonis, no feia tan necessària la del segell.

Ço que havem dit referent a la representació del bisbe assegut, ho trobem, també, en els segells episcopals de Catalunya; així, per exemple, en el de Berenguer d'Erill, bisbe de Lleida (1205-1236) es veu aqueixa representació, que desapareix en el mateix segle XIII, per a tornar a reapareixer en el començ del xiv; mes aleshores, principalment, en els segells dels arquebisbes, com veurem.

La representació més comuna en els segells episcopals catalans, fins al segle xiv, és la de la imatge del prelat, dret, amb mitra, alba i casulla, sostenint el bàcul amb la mà esquerra, i presentant la dreta alçada i en actitud de beneir.

També a Catalunya foren els xiv i xv els segles d'or dels segells episcopals. A la severitat de la forma ogival, usada fins aleshores quasi constantment, s'afegeix la grandiositat i correcció del dibuix. Llurs dimensions augmenten per a donar-hi cabuda a majestuosos altars gòtics, notables per la riquesa de detalls ornamentals i estructura artística. Comunament llurs imatges són les dels sants patrons del bisbat. Així, per exemple, en els dels arquebisbes de Tarragona, és la de Santa Tecla; Santa Eulàlia en els dels bisbes de Barcelona i els sants apòstols Pere i Pau en els de Vich. Al peu de l'altar es representa el prelat agenollat i pregant, i a ambdós costats d'aquest el seu escut nobiliari.

Entre els segells d'aquesta classe poden esmentar-se: el d'Huc de Fenollet (1346-1348) i el de Ferran Pérez Calvillo (1387-1392), bisbes de Vich; els de Miquel de Ricomà (1346-1361), Guillem de Torrelles (1361-1368) i Ramon Cescales (1386-1398), bisbes de Barcelona; el de Jaume de Çatria (1369-1374), bisbe de Girona, i el de Guerau d'Andrià (1297), bisbe de Lleida. Entre els del segle xv són dignes d'esmentar-se els dels bisbes de Barcelona Jaume Giralt, Simó Salvador i Gonçal Fernández d'Heredia i el de la Seu d'Urgell, Galceran de Vilanova.

És una raresa trobar escuts heràldics en els segells episcopals de Catalunya abans del segle xiv. Fins al present sols en coneixem un, i és el de Guillem de Montcada, bisbe de Lleida (1257-1282), el qual té per contrasegell tres llirs i dos escuts amb els senyals d'"Aragó" i "Montcada".

En el segle xiv és quan els prelats comencen a fer gravar escuts heràldics en llurs respectius segells, consuetud que des del segle xvi es generalitza, perdent-se aleshores la forma ogival dels primitius segells, per a adoptar les

ovalada i rodona, amb les proporcions necessàries per a representar-hi un escut amb els senyals i les insígnies i atributs episcopals. Aquest escut ocupa, generalment, tot el camper del segell; i bé que en els segles XVI i XVII, demés d'ésser nobiliari i atemperar-se a les regles de l'heràldica, ja en el XVIII s'introdueix el mal costum del convencionalisme en els emblemes, fins a parar als escuts de caprici i de formes barroques i antiheràldiques.

Són molts els segells episcopals d'escut heràldic que coneixem, pertanyents als segles XVI i XVII, i per consegüent als bons temps d'aquesta forma. Entre altres podem esmentar els dels bisbes de Barcelona Enric de Cardona (1506-1510), Martí Garcia (1513-1516) i Joan de Cardona (1534).

Com a mostra de barroquisme poden citar-se, entre altres, els dels Il·lustríssims Jaume Creus, Francesc Armanyà i Francesc Fleix i Solans, arquebisbes de Tarragona; Domènec Costa i Borràs, bisbe de Barcelona; Florenci Lorente, Isidre Valls i Constantí Bonet, bisbes de Girona; Fra Pere Nolasca Mora i Rafel Lassala, bisbes de Solsona; Francesc Fernàndez de Xàtiva, Josep Boltas i Josep Caixal, bisbes d'Urgell; i Antoni Palau i Térmens, Francesc Veyan i Antoni Jordà i Soler, bisbes de Vich.

Molts d'aquests segells, particularment els del proppassat segle XIX, ultra llur incorrecció i manca de bon gust artístic en el dibuix, es caracteritzen per les arbitrietats i extravagàncies que llurs escuts contenen com a senyals heràldiques. Així, per exemple, en un dels quarters de l'escut del segell del bisbe de Vich, Palau i Térmens, apareix la figura d'un porquet amb un llir a la boca; en el del bisbe Jordà i Soler hi ha representada una cara rodona i radiant, amb ulls, nas i boca de formes ridícules i la síl·laba ER, dessota, o sigui un geroglífic del seu segon cognom, Soler; el segell del bisbe d'Urgell, Caixal i Estradé, porta un escudet amb tres queixals; el del bisbe de Barcelona, Català i Albosa, segurament per ésser el seu cognom "Català", té en un dels quarters del seu escut el senyal de les barres catalanes, senyal reial i representatiu dels comtes-reis d'Aragó i avui del Principat de Catalunya, el qual senyal no té dret a usar un particular, com a tal, per enlairats que siguin els càrrecs i dignitats que obtingui.

Passem, ara, a ocupar-nos d'alguns segells dels arquebisbes de Tarragona.

II. DELS PRIMITIUS I ANTICS SEGELLS DELS ARQUEBISBES DE TARRAGONA

El més antic dels que coneixem fins avui dia es el d'Aspàreg — LAM. I, n.º 6 — Aquest arquebisbe governà la Seu de Tarragona, en el primer terç del segle XIII, i ve representat en el seu segell, de forma ogival, dret, amb mitra, alba, casulla i pal·li; i ensems que amb la mà esquerra sosté el bàcul, de forma molt senzilla, té la dreta alçada i en actitud de beneir.

La llegenda, en majúscules romanes i alguna gòtica, diu així:

+ S SPARAGI TERACONENSIS ARCHIEPISCOPI
(+ *Sigillum Sparagi Teraconensis archiepiscopi*)

Altre dels segells primitius dels arquebisbes de Tarragona, és el de Pere d'Albalat — LAM. I, n.º 7 i 9 —. El de n.º 7 representa el prelat com en el precedent, ço és, dret, revestit amb els ornaments de la seva dignitat, recolzant la mà esquerra en el bàcul i beneïnt amb la dreta. La llegenda és com segueix:

+ S · P · DEI GRATIA TERRACHONEN ARCHIEPI
(+ *Sigillum Petri Dei gratia Terrachonensis archiepiscopi*)

Aquesta llegenda ofereix la particularitat de contenir la fórmula, *Dei gratia*, que no es troba en el segell del seu antecessor Aspàreg. Demés, la paraula *gratia* està escrita amb *t*, ço és, en llatí clàssic, i no amb *c*, o sigui en llatí vulgar, com apareix en altre tipus del segell del mateix prelat — número 9 — i comunament en tots els segells dels bisbes de Catalunya i dels reis del casal d'Aragó, durant els segles XIII i XIV.

Aquest primer segell de l'arquebisbe Pere d'Albalat que presenta aqueixa anomalia, l'usava en 1239, per tal com el veïrem a l'Arxiu Històric Nacional, de Madrid, penjant d'un pergami, per mitjà de corretges d'aluda, que, amb aquesta data, conté una concessió d'indulgències feta pel prelat — el qual demés d'arquebisbe s'intitula *Apostolice Sedis legatus* — als habitants de Catalunya, que fessin almoïna i visitessin l'església del Sant Sepulcre que aleshores es construïa en la dita ciutat, efectuant la visita en el segon dia després de Pasqua i en tota la setmana següent. El contenir la llegenda la paraula *gratia* escrita amb *t* en lloc de *c*, podria fer sospitar en aquest segell, una falsificació feta dues o tres centúries més tard; també podria ésser, però, que fos autèntic i provinent d'una matriu feta a Roma, per tal com aqueix prelat hi havia residit i era "legat del Papa", en qual cas no fóra estrany que en la llegenda el mot *gratia* aparegués escrit en estil clàssic, com era corrent en aquella ciutat.

El segon segell — n.º 9 — del mateix prelat té també la forma ogival i la mateixa representació del precedent. La llegenda diu:

+ S · P · DEI GRACIA · TERRACHONEN ARCHEPI ·
(+ *Sigillum Petri Dei gracia Terrachonensis archiepiscopi*)

D'aquest tipus de segell en coneixem quatre exemplars que veïrem en els arxius: Capítular de la Seu d'Osca, Capítular de la Seu de Tortosa, Històric Nacional de Madrid i Monestir de Santa Clara de Barcelona, en documents datats en 1244, 1248, 1249 i 1250 respectivament.

L'arquebisbe Benet de Rocabertí té en el seu segell — LÂM. I, n.º 8 — la mateixa representació dels precedents, sols que en el seu costat dret s'hi veu una estrella. La llegenda diu:

... S. BENEDĪCI DĪ GRĀ TERRACHŌN ARCHI
(+ *Sigillum Benedicti Dei gracia Terrachonensis archiepiscopi*)

Aquest exemplar el veiérem a l'arxiu del monestir de Sant Pere de les Puelles, de Barcelona, penjant, per mitjà d'un cordillet de cànem, d'un pergamí que conté un trasllat o *vidimus* autenticat per l'arquebisbe Benet de Rocabertí a 17 de novembre de 1254, d'una confirmació de privilegis, feta per Jacint, cardenal-diacon de Santa Maria *in Cosmedin*, com a legat de la Santa Seu, a Valença, abadessa de Sant Pere i al seu monestir. Datada a 9 de març de 1174.

En aquests segells del segle XIII, com acabem de veure, el prelat hi és representat dret, com era costum aleshores.

Bernat d'Olivella — LÂM. I, n.º 10 i 10 bis — és el primer arquebisbe de Tarragona que apareix representat assegut en un seient format per dos animals. Porta mitra, alba, casulla i palhi, tenint la mà dreta alçada, en actitud de beneir, i l'esquerra recolzada en el bàcul. Un templet gòtic molt rudimentari el cobricela; en la part superior d'aquest poden veure's dues figures, d'àngel l'una i l'altra de dona (?). Potser que vulgui representar l'Anunciació. La llegenda diu:

S: BN DIVĪA MISATŌE TERRACHN ARCHIĒPI
(*Sigillum Bernardi divina miseratione Terrachonensis archiepiscopi*)

Aquest és també el primer segell conegut dels arquebisbes de Tarragona que porti contrasegell. Representa la imatge d'una santa — Santa Tecla? — *nimbada* i en actitud de pregar. La llegenda és com segueix:

+ S : SANTA : TECLA : ORA : PRO NOBIS

D'aquest segell n'hem vist dos exemplars, l'un a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, separat del pergamí del qual penjava per mitjà de cintes de seda, de les colors groga i vermella, senyals heràldics de la casa reial d'Aragó. L'altre el veiérem a l'Arxiu Històric Nacional, penjant d'un pergamí que conté la transcripció d'una butlla d'Alexandre IV, confirmatòria d'una altra d'Honorí III, per la qual eximeix del Delme l'ordre del Cister. Autoritza la transcripció l'arquebisbe, en 8 d'octubre de 1280.

La representació de l'arquebisbe assegut que veiem iniciar-se a darrers del segle XIII segueix durant tot el segle XIV. Amb aquesta forma apareixen

1

2

5

3

4

6

7

8

9

10 bis

10

1, 2, 3, 4 i 5. Segells anulars episcopals anteriors al segle XII.

Arquebisbes de Tarragona

6. Aspàreg.—7 i 9. P. d'Albat.—8. B. de Rocaberti.—10 i 10 bis. B. d'Olivella.

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

11. E. de Luna. — 12, 15 i 17. D. de Mur. — 13. P. de Clasquerí. — 14. P. de Sagarriga. — 16 i 19. E. de Valterra. — 18. G. d'Ixar. — 20. D. Ram. — 21. Fra S. López d'Ayerbe.

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

22, 26, 30 i 31. A. Agustín. — 23, 25 i 32. G. Cervantes de Gaete. — 24 i 28. F. de Loazes. — 27. Ll. de Cardona. — 29. J. Dòria.

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

33. Fra. J. M. d'Espinosa. — 34. Fra J. de Guzman. — 35. P. de Copons. — 36. F. Rojas.
 — 37. I. de Bertran. — 38. J. de Cortada i Bru. — 39 i 41. Fra J. Llinàs. — 40. Fra A. Peres.
 — 42. Fra J. Sànchez.

els segells dels arquebisbes Roderic Tello, Guillem de Rocabertí, Eximén de Luna — LÂM. II, n.º 11 —, Joan d'Aragó, Arnau Cescomes, Fra Sanç López d'Ayerbe — LÂM. II, n.º 21 —. Pere de Clasquerí i Enec de Valterra. Referent a aquests dos darrers, cal advertir que, demés de presentar-se al prelat assegut, hi ha altres representacions en els seus respectius segells. En efecte; en el de l'arquebisbe Pere de Clasquerí — LÂM. II, n.º 13 — es veu, en un templest gòtic, l'efígie del prelat assegut, vestit de pontifical i sostenint una verga amb una creu, amb la mà esquerra, i beneint amb la dreta alçada. En la part superior del templest, formant una capelleta gòtica, hi ha la imatge de Santa Tecla portant la palma. Als peus de l'arquebisbe, un escut amb el senyal heràldic del llinatge "Clasquerí", una campana. La llegenda diu:

*S · PETRI · DEI · > APLICE · SEDIS GRA ARCHIEPI ·
TERRACHONEN*

(Sigillum Petri Dei et Apostolice Sedis gratia archiepiscopi Tarrachonensis)

D'aquest segell n'hem vist tres exemplars, corresponents als anys de 1368 i 1371.

El segell d'Enec de Valterra — LÂM. II, n.º 19 — té una representació molt semblant a la del segell de Pere de Clasquerí, bé que el templest gòtic és més artístic i ric d'ornamentació. Als peus de la imatge de l'arquebisbe hi ha el seu escut heràldic dividit en quatre quarts: 1 i 4 a senyal de tres bandes; 2 i 3, cinc flors de llir o creuetes (?). La llegenda diu:

*SIGILLUM : ENECI : DEI : G..... ARCHIEPISCOPI : TERRACONE
(Sigillum Eneci Dei gratia archiepiscopi Terracone)*

Aquest segell, que veiérem a l'Arxiu Històric Nacional de Madrid, penja, per mitjà de cordons de cànem, d'un pergami que conté un decret de l'arquebisbe, concedint quaranta dies d'indulgència als qui visitaran la capella de Sant Hipòlit màrtir, construïda en el monestir de Santa Maria de Natzaret, de Barcelona, en la festa del sant o dintre de l'octava, o en les quatre grans festivitats anyals de la Verge Santíssima. Datat a Barcelona a 15 de juliol de 1394 (18). A l'arxiu municipal de Tarragona veiérem un altre exemplar d'aquest segell, penjant d'un pergami datat per l'arquebisbe, *in castro nostro Constantini*, a 24 de febrer de 1391.

Aquest prelat tenia, també, el seu segell secret — LÂM. II, n.º 16. —. Encara que molt borrosa, s'hi distingeix, en un templest gòtic, la imatge de

(18) El *Catálogo de los sellos españoles de la Edad media*, de l'Arxiu Històric Nacional, descriu aquest segell, amb el n.º 187. En la transcripció de la llegenda posa: ARCHIEPI, i en el segell s'hi llegeix ben clar: ARCHIEPISCOPI.

Santa Tecla representada de mig cos, i portant la palma. Dessota de la santa, l'escut heràldic de l'arquebisbe. La llegenda diu :

S SECRE... ENECI DĪ G..... ARCHIEPI..... RACONE
(Sigillum secretum Eneci Dei gratia archiepiscopi Terracone)

A l'Arxiu del Capítol de la Seu de Tortosa veiérem aquest segell, empremat amb cera vermella tancant una carta de l'arquebisbe adreçada als bisbe i Capítol d'aquella Seu, innovant-los que ha rebudes llurs lletres per Pere de Garreto, canonge infermer i ambaixador llur, i tracta de les constitucions sobre raptors de coses eclesiàstiques, sobre la *talla* i altres afers. Tarragona, 23 de juny, sense indicació d'any.

És també un segell secret, de l'arquebisbe Pere de Sagarriga, el qui respon al n.º 14 de la LAM. II. Representa un escut timbrat d'una creu senzilla. El senyal de l'escut és una mata-garriga? — i dos paons. Va empremat en una carta de l'arquebisbe dirigida als cònsols i prohoms de la ciutat de Tarragona. Datada a Barcelona a 5 de juny. No esmenta l'any, però es dedueix que és de 1416.

Els segells dels arquebisbes de Tarragona, com ja diguérem i ara ho acabem de veure, representen el prelat assegut, durant el segle XIV, iniciant-se a darrers d'aquest, la representació de Santa Tecla, en una fornícula, en la part superior del temple en els segells de Pere de Clasqueri i d'Enec de Valterra, com suara hem vist.

Aquesta representació de la santa pren major ostensió en el segle XV. En efecte, l'arquebisbe Dalmau de Mur, en el seu segell — LAM. II, n.º 12 — hi posa la imatge de la patrona de Tarragona, la qual ocupa tota la part principal de l'altar gòtic; la santa hi és representada, coronada i nimbada, portant la palma del martiri a la mà dreta i un llibre a l'esquerra. En la part inferior de l'altar i en una fornícula, és representat l'arquebisbe en actitud de pregar. A ambdós costats del prelat, el seu escut heràldic, que porta per senyal un mur amb marlets en forma de llances. La llegenda és com segueix, escrita en minúscules gòtiques :

+ *S̄ · DALMACII : MISERACIONE : DĪA : ARCHIEPI : TERRACON*
(+ Sigillum Dalmacii miseracione divina archiepiscopi Terraconensis)

Penja, per mitjà de cordill de cànem, d'un pergami en que l'arquebisbe concedeix als cònsols i prohoms de la ciutat de Tarragona certs profits i almoines per a l'obra dels murs. Datat a Barcelona a 9 de juny de 1431.

Els segells n.ºs **15** i **17** d'aquesta làmina pertanyen al mateix prelat, essent versemblant que siguin els seus segells secrets.

El segell n.º **18** correspon al arquebisbe Gonçal d'Ixar, representa un escut timbrat d'una creu i dividit en quatre quaters: 1 i 4, dues barres; 2 i 3, un estel. La llegenda diu:

S · GONDISALVI : DE : IXER
(*Sigillum Gondisalvi de Ixer*)

Penja d'una llicència o facultat, concedida per aquest arquebisbe a l'abat de Poblet, de poder beneir els ornaments sagrats del seu monestir, i promoure als quatre ordes menors els seus monjos. Datada a Barcelona *intus videlicet nostrum archiepiscopalem palatium*, a 2 desembre de 1432.

A l'Arxiu del Capítol de la Seu de Tortosa veiérem un sumptuós segell de l'arquebisbe-cardenal Domènec Ram. El reproduïm amb el n.º **20** de la làmina II. És de forma ogival i mida 87 × 56 mil·límetres. En un templett gòtic, molt ric i ornamentat, les imatges de Sant Joan i Sant Pau — títol cardenalici del prelat —. Dessota, de front i en actitud de pregar, i col·locat dintre una fornícula gòtica, és representat l'arquebisbe-cardenal. A ambdós costats, el seu escut heràldic. La llegenda diu:

S · DOMINICI RAM : TT : SCORU : IOHANS : ET PAULI : MIS-
TIONE DIVIA : SACTE : ROMAE ECCIE PSBRI : CARDIALIS
(*Sigillum Dominici Ram tituli sanctorum Iohannis et Pauli miseratione
divina sancte Romane ecclesie presbiteri Cardinalis*)

Penja, per mitjà de cordillet de cànem, de color rosada, d'un pergamí, pel qual el prelat, anomenant-se prevere cardenal *Terraconensis vulgariter nuncupatus* es dirigeix al bisbe de Tortosa, al seu vicari general i al prior i capítol de canonges, innovant-los testimoni d'haver nomenat i donat l'hàbit de canonge regular de Sant Agustí, de la Seu de Tortosa, al seu familiar Guillem Querol, i pregant-los que el rebin com a tal. Datat a Roma, *in capella domus nostre residentie*, l'any 1443.

Segueix la representació de la imatge de Santa Tecla en els segells dels arquebisbes Pere d'Urrea (anys 1448 i 1451), Ferran de Loazes (a. 1561), Gaspar Cervantes de Gaeta (19) (anys 1574 i 1575), Antoni Agustín (any 1577), Joan de Vich i Manrique (anys 1606 i 1609) i Joan de Moncada

(19) En algun autor hem vist anomenar aquest arquebisbe "Gaspar Cervantes de Gaeta", essent així que en el seu segell s'anomena: "Gaspar Cervantes de Gaeta".

(a. 1619), amb la particularitat que en el segell de Pere d'Urrea encara el temple o altar de la santa és d'estil gòtic; en tots els altres, però, és d'estil renaixement.

Ferran de Loazes — LÂM. III, n.º 28, — com he dit suara, té en el seu segell la inatge de Santa Tecla col·locada en un altar d'estil renaixement. La santa porta una palma a la mà dreta i un llibre a l'esquerra. En el fris superior de l'altar hom llegeix S. TECLA. A ambdós costats de l'altar, un escut amb la taua. En la part inferior del camp del segell, l'escut heràldic del prelat.

De la llegenda manca una part, la de l'esquerra del segell. Completada, diu:

+ FERDINANDVS DE LOAZES ARCHIEPISCOPVS TARRACONE

L'únic exemplar d'aquest segell que fins avui coneixem, el veiérem a l'Arxiu municipal de Valls, empremtat en cera vermella fosca, en caps de llauna, penjant, per cintes de la color rosa, d'un pergami que conté un privilegi concedit per l'arquebisbe a la seva vila de Valls, manant que els batlles de la vila— que la governaven en nom de l'arquebisbe — pels molts abusos que comenien, haguessin de tenir "taula o sindicat" durant 30 dies, després de finit l'exercici de llur càrrec, i que els Jurats d'aquell any fossen "jutges de taua". 26 de març de 1561.

Gaspar Cervantes de Gaete, en el seu segell — LÂM III, n.º 32 — apareix la inatge de Santa Tecla col·locada en un altar o temple de forma diversa del precedent, però del mateix estil. Al peu de l'altar hi ha l'escut heràldic de l'arquebisbe. La llegenda, en lletres romanes, diu:

GASPAR CERVANTES DE GAETE ARCHIEPISCOPVS
TARRACONENSIS

Aquest exemplar el veiérem al Museu Arqueològic de Tarragona — n.º 3653 del catàleg — penjant, per mitjà de llenques de pergami, d'un document pel qual Jaume Reig, oficial i vicari general de l'arquebisbe, absol del jurament prestat, En Gallard Ories, pagès de Prades; datat a Tarragona, 14 de març de 1575.

Molt semblant a aquest segell és el de l'arquebisbe Antoni Agustín — LÂM. III, n.º 30 —.

Demés de la forma en ogiva, que és la més comuna en els segells eclesiàstics, apareixen, ja en el segle XV i majorment en el XVI, alguns segells dels arquebisbes de Tarragona en les formes ovalada i rodona. Pere d'Urrea

(a. 1476), Gonçal Ferràndez d'Herédia (a. 1501) i Pere de Cardona (a. 1515) usen un segell rodó, amb l'escut heràldic de cadascun d'ells. El successor d'aquest darrer arquebisbe, Lluís de Cardona, té un segell rodó — LÀM. III, n.º 27 — que porta un escut timbrat d'una creu, i dividit en quatre quarts: 1 i 4 flanquejat de les barres i els cards dels Cardona; 2, castells i un lleó passant; 3, una àguila bicèfala amb les ales esteses. No porta llegenda.

El veiérem empremtat en una carta de l'arquebisbe als canonges i Capítol de Barcelona, sobre afers administratius. Datada a Tarragona a 19 de setembre de 1532.

L'arquebisbe Jeroni Dòria també usà el segell rodó — LÀM. III, n.º 29 — i així mateix l'usaren, oval o rodó, Ferran de Loazes — LÀM. III, n.º 24, — Gaspar Cervantes de Gaete — LÀM. III, n.ºs 23 i 25 — i Antoni Agustín — LÀM. III, n.ºs 22, 26 i 31 —.

Bé que encara en el segle XVII, com hem dit, es troben de forma ogival els segells dels arquebisbes Joan de Vich i Manrique, i Joan de Moncada, des d'aquest segle són corrents i usuals les formes ovalada i rodona.

En la làmina IV poden veure's diversos segells d'arquebisbes de Tarragona, pertanyents als segles XVII i XVIII, tots ells en alguna d'aqueixes formes, els quals mostren un escut heràldic, amb llegenda o sense.

Descrits per ordre cronològic, són els següents: Fra Joan de Guzman — LÀM. IV, n.º 34 — és de forma ovalada; l'escut amb els senyals heràldics de la casa de Guzman. En el centre de l'escut hi ha el senyal de l'ordre de Fra-menors a la qual pertanyia el prelat. No porta llegenda. Empremtat en un document de 30 setembre de 1632.

Fra Antoni Peres — LÀM. IV, n.º 40 — forma ovalada, escut que porta per senyals tres corones posades en triangle, una creu i un castell rodejat d'estels. La llegenda diu:

F · ANTONIVS PERES ... ARCHIEPIS TARRAC ...

Correspon a l'any 1636.

Françesc Rojas — LÀM. IV, n.º 36, — rodó, escut amb diversos senyals heràldics: tres estels, escacs, faixes, etc. La llegenda és com segueix:

FRAN : ROIAS · ARCHIEPS · TARRACONEN ·

Empremtat al dors d'una invitació o convocatòria, feta pel prelat a l'abat de Poblet perquè comparegui al Concili provincial. Datada en el palau arquebisbal de Tarragona, a 20 de juny de 1659.

Fra Joan Manuel d'Espinosa — LAM. IV, n.º 33, — oval; escut que porta per senyal un calze amb una hòstia radiant, i el qual recolza en un mont amb una serra, emblema del monestir de Montserrat, d'on aquest arquebisbe benedictí havia estat abat. No porta llegenda.

Aquest segell es troba empremtat al peu d'un nomenament de procurador fiscal de la cúria metropolitana, a favor d'En Baltasar Carbonell, atorgat per l'arquebisbe el 6 d'agost de 1667.

Fra Josep Sanchiz — LAM. IV, n.º 42, — rodó, escut dividit en quatre quarts: 1, una cartela (?); 2, un castell; 3, tres barres; 4, (?). Llegenda: + *D · F · IOSEPHVS SANCHIZ ARCHIEPISC · TARRACONEN* (— *Domnus Frater Iosephus Sanchiz Archiepiscopus Tarraconensis*)

Empremtat al dors d'un edicte manant que es facin proclames en l'església de Sant Vicens de Llavaneres, amb motiu de la promoció d'un menorista al subdiaconat. Tarragona 15 d'agost de 1688.

Fra Josep Llinàs — LAM. IV, n.º 41, — forma ovalada, porta un escut partit: primera meitat, dividida en quatre quarts: 1 i 4, un Leó rampant; 2 i 3, un cor (?) i quatre faixes; segona meitat, un arbre; en la bordura una divisa il·legible. En la part superior de l'escut, un escudet o senyal de l'ordre de la Mercè, a la qual pertanyia el prelat. L'escut va timbrat d'una creu patriarcal. No porta llegenda.

Aquest segell es troba empremtat en un document de 22 d'octubre de 1710. El segell n.º 39 pertany al mateix arquebisbe.

Isidor de Bertran — LAM. IV, n.º 37, — rodó, escut ovalat, sostingut per una àguila bicèfala i timbrat d'una creu patriarcal. Per senyal heràldic porta dues bandes. No hi ha llegenda.

Empremtat en un document de 1713. En morir l'arquebisbe Llinàs, fou elegit, segons Villanueva, per indicació de l'arxiduc Carles d'Austria, aquest Isidor de Bertran, el qual era, aleshores, canonge i ardiaca major de Girona; fou desposseït l'any següent per Felip V. La particularitat d'ostentar en el seu segell, i acompanyant l'escut, l'àguila de la casa d'Austria, comprova que era partidari de la causa de l'arxiduc.

Pere de Copons i de Copons — LAM. IV, n.º 35, — ovalat, escut timbrat del capell arxiepiscopal, una creu patriarcal i una corona de marquès. L'escut porta el senyal heràldic del llinatge Copons, o sigui un copó amb tres serps. No hi ha llegenda. Aquest segell correspon a l'any 1738.

Jaume de Cortada i Bru — LAM. IV, n.º 38, — rodó, un escut que porta

per senyals un lleopard que aguanta amb la pota dreta un cor rodejat d'estels i creuetes; un ca passant, una au fènix i un cigne, etc. La llegenda diu:

+ D · D · IACOBUS DE CORTADA ET BRU D · G · ARCHIEPS ·
TARRACONS

(+ *Dominus dominus Iacobus de Cortada et Bru, Dei gratia archiepiscopus
Tarraconensis*)

Aquest segell, el qual veiérem a l'arxiu episcopal de Vich, va empremtat al dors d'una certificació lliurada per En Marian Martí, vicari general de l'arquebisbe, manifestant que aquest prelat no celebraria ordres majors ni menors en les pròximes tèmpores. Datada a Tarragona a 20 de febrer de l'any 1761.

Cal advertir que les reproduccions dels segells, que publiquem, són, aproximadament, un terç més reduïdes del tamany de l'original, per raó del format del llibre.

FERRAN DE SAGARRA